

yahut "ba'de't-tahiyye (ba'de's-selâm) inhâ olunur ki" formülleri kullanılarak nakil-iblağ kısmına geçilmektedir. Ayrıca beylerbeyi buyruhdularında makam mühürünün kullanılması da XVII. yüzyılda başlamıştır. Şahsî mühürlerden daha büyük ebatta olan bu mühürler yazının hemen üstüne ve sağa basılırlardı (Bağdat valisi [1065/1655], Erzurum muhafızı [1157/1744], Malatya mutasarrıfı [1223/1808] ve Rumeli valisinin [1234/1819] buyruhduları: TSMA, nr. E 10.118/29, 5256, 4243/6, 1874). Bununla birlikte beylerbeyi buyruhdularının bir kısmında da mühür basılmayıp imza yerinde olmak üzere pençe konulmuştur (Kıbrıs muhassılı [1179/1766] ve Bender muhafızının [1193/1779] buyruhduları: TSMA, nr. E 5644; Uzunçarşılı, *TTK Belleten*, V/17-18, lv. LII). XVII. yüzyıldan itibaren beylerbeyi buyruhdularında belgenin "buyruldu" olduğu, sona konan "deyü buyruldu" klîşeyle mutlaka belirtilmiştir. Bazılarında ise belgenin içinde bir veya iki yerde ayrıca buyruldu olduğuna işaret edildiği gibi hangi vilâyetin divanından çıktığına da "dîvân-ı Lefkoşe" (Kıbrıs Muhassılı Süleyman Paşa'nın 27 Zilkade 1179/7 Mayıs 1766 tarihli buyruhdusu: TSMA, nr. E 5644), yahut "dîvân-ı Silistre" (Silistre Valisi Mehmed Hüsrev Paşa'nın 26 Cemâziyelevvel 1224/9 Temmuz 1809 tarihli buyruhdusu: TSMA, nr. E 3169/2) şeklinde işaret edilmiştir. Beylerbeyiler sadece görevli oldukları yerde değil buralara gidip gelirken yol üzerinde, kadı bulunmayan yerlerde dava dinlediklerinde "kanun üzere buyruldu" verirlerdi.

Buyruldu grubuna giren belgelerin sonu genellikle "deyü buyruldu" şeklinde bitmekle beraber bazan "buyruldu"nun konulmayıp "deyü" ile, bazan da "deyü" de konmayarak meselâ sadece "amel ve hareket eylesesiz" denilerek bitirildiği ve hemen arkasından da tarih atıldığına rastlanmaktadır. Bu şekilde bitenlerde hiç şüphe yok ki son kelimeler zımnen ifade edilmektedir. Nitekim sadrazam buyruhdularının süretlerinin yazıldığı buyruldu defterlerinde de buyruhduların sonları hep "eylesesiz deyü" klîşeyle bitirilmiştir.

Kullanıldığı belgeye adını veren buyruldu kelimesi, başlangıçta oldukça açık ve okunaklı bir şekilde yazılırken zamanla klîşeleşmiş ve okunması mümkün olmayan bir şekil almıştır. Onun içindir ki bu stilize şekli "emrimdir" diye okuyanlar da olmuştur. Meselâ IV. Mehmed'in bazı hatt-ı hümayunlarında buyruldu klîşesine çok benzemekle beraber çizgile-

rin sayısındaki fazlalıkla ondan ayrılan bir başka stilize şekle rastlanmaktadır ki bunun gerçekten "emrimdir" tarzında okunması gerekir.

Gerek merkezde gerekse taşrada yazılan bütün buyruhdularda daima divanî yazı kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Arşiv Belgeleri. BA, MD, nr. CCXXXIII, 217/581; BA, Cevdet tasnifi belgeleri (bu belgelerin büyük kısmı buyruhdudur); BA, A.DVN dosyaları belgeleri; BA, *Buyruldu Defterleri* (bu defterlerde 1226-1331 [1811-1912] arasındaki buyruhduların süreterleri vardır); TSMA'daki buyruldu koleksiyonu.

Kaynak Eserler. *Buyruldu Mecmuası*, TTK Ktp., nr. 70, tür.yer.; Tevkî Abdurrahman Paşa, "Kânunnâme", *MTM*, 1/3 (1331), s. 500, 516, 536; Mehmed b. Ahmed, *Defter-i Teşrifât*, İÜ Ktp., Nâdir Eserler, TY, nr. 9976, vr. 58^b; Mehmed Fuad, *Usûl-i Kitâbet-i Resmîyye*, İstanbul 1328, s. 46-54.

Araştırmalar. Osman Ergin, *Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphânesi*, İstanbul 1937, s. 145-157; M. Guboğlu, *Paleografya Şi Diplomatika Turca-Osmana, Studiu si Album*, Bucharest 1958 (Editura Academiei Republicii Populare Romine), s. 131 vd.; Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı İmparatorluğu Medeniyet Tarihi Çerçevesinde Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî*, İstanbul 1979, s. 99-101; J. von Hammer-Purgstall, "XVII'inci Asırda Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Teşkilâtı ve Bâbiâli" (trc. Halit İlteber), *İÜ Hukuk Fakültesi Mecmuası*, VII/2-3, İstanbul 1941, s. 567, 581; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Tuğra ve Pençeler ile Ferman ve Buyruhdulara Dair", *TTK Belleten*, V/17-18 (1941), s. 114-115, lv. LII; a.m.f., "Buyruldu", *a.e.*, V/19 (1941), s. 289-318; Asparouch Velkov, "Les notes complémentaires dans les documents financiers ottomans des XVIe-XVIIe siècles (étude diplomatique et paléographique)", *Turcica*, XI, Paris 1979, s. 42-43, 58-59, 72-74; Halil İnalçık, "Osmanlı Bürokrasisinde Aklâm ve Muâmelât", *Osm.Ar.*, I (1980), s. 13-14; "Fâtih'in Teşkilât Kanunnâmesi ve Nizâm-ı Âlem İçin Kardeş Katli Mesesi: Kanunnâme-i Âl-i Osmân" (nşr. Abdülkadir Özcan), *TD*, sy. 33 (1982), s. 36; Mübahat S. Kütükoğlu, "Mühimme Defterlerindeki Muâmele Kayıtları Üzerine", *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri*, 30 Nisan - 2 Mayıs 1986 (Bildiriler), İstanbul 1988, s. 104-105.

İMBAHAT S. KÜTÜKOĞLU

BÜZCÂNİ

(bk. EBÜ'L-VEFÂ el-BÜZCÂNİ).

BÜZİDİYYE

(البوزيدية)

Şâzelîyye tarikatının Derkâviyye kolunun Muhammed b. Habîb el-Büzîdî'ye (ö. 1327/1909) nisbet edilen bir şubesi (bk. DERKÂVİYYE).

BÜCEYR b. BECRE

(بجیر بن بجره)

Büceyr b. Becre et-Tâî (ö. 16/637)

Şair sahâbi.

Kaynaklarda hakkında fazla bilgi bulunmayan Büceyr'in ilk olarak Tebuk Seferi'ne katıldığı bilinmektedir. Hz. Peygamber Tebuk'te bulunduğu sırada Halid b. Velid kumandasındaki Büceyr'in de dahil olduğu 400 kişilik bir birliği, Dümetülcendel bölgesinin reisi Ükeydir b. Abdümelik'i yakalayıp getirmekle görevlendirdi. Hz. Peygamber'in önceden haber verdiği şekilde Ükeydir'i yaban sığırı avlarken yakaladılar. Büceyr bu olayı anlatan şiirini Hz. Peygamber'in huzurunda okuyunca Resül-i Ekrem onu çok beğendi ve kendisine "ağzına sağlık" diye dua etti. Bu dua bereketiyle doksan yaşındayken bile Büceyr'in bir tek dişinin dökülmediği rivayet edilir. Hz. Ebû Bekir devrindeki ridde* olaylarına dair fikirleri bulunan Büceyr Kâdisiye Savaşı'nda şehid düşmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkidî, *el-Meğâzi*, III, 1026-1027; İbn Hişâm, *es-Sire*, IV, 170; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 68; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 196; İbn Seyyidün-nâs, *Minehu'l-midah* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dimaşk 1407/1987, s. 53-54; Zehebî, *Tecridü esmâ'î's-şahâbe*, Kahire 1971, I, 43; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 268-269; Ali Fehmi Câbic, *Hüsnü's-şahâbe*, İstanbul 1324, I, 225; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IX, 219.

İMBAHAT S. KÜTÜKOĞLU

BÜCEYR b. ZÜHEYR

(بجیر بن زهير)

Büceyr b. Züheyr b. Ebî Sül mâ el-Müzenî

Şair sahâbi.

Câhiliye devrinin yedi büyük şairinden Züheyr b. Ebû Sül mâ'nın oğlu, "Kaside-i Bürde" şairi Kâ'b b. Züheyr'in kardeşidir. Şiirlerinde hikmet unsuru önemli bir yer tutan Züheyr, Hz. Muhammed'e nübüvvet gelmeden bir yıl önce vefat ederken son peygamberin pek yakında ortaya çıkacağını söylemiş ve ona iman etmelerini oğullarına vasiyet etmişti. Kâ'b ile Büceyr İslâm dinine karşı ancak Mekke'nin fethi gibi büyük bir zaferden sonra ilgi duymaya başladılar. İki kardeş Hz. Peygamber'le görüşmek üzere birlikte yola çıktılar; fakat Kâ'b Medine'ye bir-

kaç menzil mesafede Ebrakul'azzâf denilen yerde kalmayı tercih etti; bir rivayete göre ise onun burada beklemesini Buceyr istemişti, kendisi de Medine'ye gidip Resûlullah ile görüştü ve müslüman oldu.

Kaynaklarda hakkında yeterli bilgi bulunmayan Buceyr, daha sonra, birçok İslâm düşmanının kaçıp sığındığı Tâif'e gidip yerleşen kardeşi Kâ'b'a haber göndererek kendisinin müslüman olduğunu, artık eski dinlerinin hiçbir hükmü kalmadığını bildirdi. Kardeşinin müslüman olmasına öfkelenen Kâ'b ona gönderdiği bir şiirde Hz. Peygamber'i hicvedince görüldüğü yerde öldürülmesi emredildi. Bunun üzerine Kâ'b'a tekrar haber gönderen Buceyr, yaptıklarına pişman olarak Medine'ye geldiği ve Hz. Peygamber'den af dilediği takdirde bağışlanacağını, aksi halde öldürüleceğini bildirdi ve kardeşinin Medine'ye gelerek müslüman olmasına vesile oldu.

Tâif Seferi'ne katılan Buceyr'in Mekte'nin fethiyle Tâif ve Huneyn seferlerine dair söylediği şiirler siyer ve megâzî kitaplarında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 425, 459, 487, 501-502; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-su'arâ*, I, 79-80, 89; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, Kahire 1332, II, 311, 312; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 197; İbn Seyyidünnâs, *Minehu'l-midağ* (nşr. İffet Vîsâl Hamza), Dimaşk 1407/1987, s. 51-52; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 269; V, 593; Zürkânî, *Şerhu'l-Mevâhib*, Kahire 1329 — Beyrut 1393/1973, III, 54-57; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), IX, 43-45.

MÜCTEBA UÇUR

BÜCEYRÎ

(البجيرى)

Ebû Hafs Ömer b. Muhammed
b. Buceyr el-Hemedânî es-Semerkindî
(ö. 311/923)

Muhaddis.

Devesine nisbetle Buceyrî veya İbn Buceyr diye anılır. 222'de (837) Mâverâünnehir'deki Re'sülkantara (Huşûfegan) köyünde doğdu. Bir muhaddis olan babası Muhammed b. Buceyr ile birlikte devrin birçok ilim merkezini defalarca dolaştılar. Mısır'a vardıklarında bu ülkenin en tanınmış hadis hafızı olan Ahmed b. Sâlih vefat etmiş olduğu için ondan hadis rivayet edemediler. Bu arada Buceyrî, İsâ b. Hammâd Zuğbe, Bişr b. Muâz el-Akadî, Amr b. Ali el-Fellâs ve Bûndâr gibi hocalardan hadis öğrendi. Kendisinden de Muhammed b. Muhammed

b. Sâbir, Muhammed b. Bekir ed-Dihkân, İsâ b. Mûsâ el-Kisâi gibi muhaddisler hadis rivayet ettiler. Hadis tahsili için yaptığı uzun seyahatleriyle tanınan ve güvenilir bir muhaddis olan Buceyrî'nin tefsiri ilmiyle de meşgul olduğu anlaşılmaktadır.

Buceyrî'nin bilinen tek eseri *el-Câmi'u'l-müsned*'dir. Kaynaklarda *el-Câmi'u's-şahîh* adıyla da anılan eserin yegâne nüshası Dârü'l-kütübü'z-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (Hadis, nr. 276, kısım 30). Ayrıca *et-Tefsîr* adlı bir eseri olduğu nakledilmekte ise de hakkında hiçbir kaynaktan bilgi verilmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 89-90; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 374; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, I, 122; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 402-404; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 719-720; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, II, 7-8; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 262; *İzâhu'l-meknân*, I, 361; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 780-781; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VII, 307-308; Sezgin, *GAS*, I, 172.

M. YAŞAR KANDEMİR

BÜDDÜ'İ-ÂRİF

(بدالعارف)

Endülüslü filozof ve
mutasavvîf İbn Seb'in'in
(ö. 669/1270)
mantık, felsefe ve tasavvufa
dair eseri.

İbn Seb'in'in sayısı tam olarak bilinmeyen kitap ve risâleleri arasında en önemlisinin *Büddü'î-ârif* olduğu ilgili bütün kaynaklarda belirtilmektedir. Eserin adı yazma nüshalarında ve bibliyografik kaynaklarda değişik şekillerde kaydedilmiştir. Bugün bilinen üç yazma nüshadan ikisi *Büddü'î-ârif* ve *âkîdetü'l-muħaḫḫıḳı'l-mücerribi'l-kâşif ve tariḳu's-sâliki'l-mütebettili'l-âkif*, biri de *İfşâ'ü'l-ḫikmeti'l-ilâhiyye* başlığını taşımaktadır (Ebü'l-Vefâ et-Teftâzânî bunu yanlışlıkla *İnşâ'ü'l-ḫikmeti'l-ilâhiyye* şeklinde göstermiştir, bk. *İbn Seb'in ve felsefetühü's-şâfiyye*, s. 105). Eseri *Büddü'î-ârif* adıyla neşreden Corc Kettüre, vaktiyle İskenderiye'deki el-Mektebetü'l-Belediyye'de bulunan, fakat şimdi sadece mikrofilmi mevcut olan *el-Maḳâletü'l-vücüdîyye* başlıklı, hayli eksik ve hatalı bir nüshasından da söz etmektedir (*Büddü'î-ârif*, nâşirin mukaddimesi, s. 6). İbn Şâkir el-Kütübî *Fevâtü'l-Vefeyât*'ta (II, 255) eserin adının kısaca *el-Büd* olduğunu, bunun da "lâ büdde li'l-ârif min-hü" (ârif için gerekli olan) ifadesinin kısal-

tılmış şekli sayıldığını belirtmiştir. Makkarî ise eseri *Bed'ü'l-ârif* adıyla kaydetmiştir (*Nefhu't-tib*, II, 199). İtalyalı müsteşrik Michele Amari eserin adının *Beddü'l-ârif* diye okunmasını teklif etmiş ve bunu Fransızca'ya "séparation de connaissances" şeklinde çevirmiş, Danimarkalı müsteşrik Mehren de *Bed'ü'l-ârif* okunuşunu tercih ederek bunu Fransızca'ya "le noviciat de soufi" diye tercüme etmiştir. Ancak *Büddü'î-ârif* dışındaki adlandırmalar kabule şayan görülmemektedir. Çünkü bizzat müellifin, başka risâlelerinde bu esere *Büddü'î-ârif* adını zikrederek atıflarda bulunduğu Teftâzânî tarafından adı geçen eserde gösterilmiştir (s. 98). Buna rağmen öyle görünüyor ki araştırmacıları kitabın adındaki "büdd" kelimesini başka türlü okumaya zorlayan sebep bu kelimenin sözlük anlamıdır. "Büdd" Farsça'daki *büt* kelimesinin Arapçalaştırılmış şeklidir ve Farsça'da olduğu gibi Arapça'da da "put" veya "putların bulunduğu yer" anlamında kullanılmıştır. Ancak müellifin "büdd" kelimesinden böyle bir anlamı kastemediği, bunu tamamen mecazi anlamda mâbud ve Allah yerine kullandığı açıktır. Nitekim eserin yalnız adında değil içinde de "büdd" kelimesi en az dört yerde geçmekte olup bunların birinde (s. 30) "sâlikin iradesi (kasd) ve şevk ile kendisine yöneldiği mâbud", ikisinde (s. 351, 361) "her şeyde tecelli eden Hak", birinde de (s. 324) "zâtının dışında kalan her şeyin varlığının kendisine bağlı bulunduğu vacibü'l-vücüd" anlamında kullanılmıştır.

İbn Seb'in'in bir öğrencisi, hocasının bu eseri on beş yaşında iken telif ettiğini söylemişse de (Makkarî, II, 199), Teftâzânî'nin de kaydettiği gibi (*İbn Seb'in ve felsefetühü's-şâfiyye*, s. 105), esasen akla yatkın olmayan bu iddianın yanlışlığı, müellifin eseri, yaklaşık 643'te (1245) Endülüs'ten Mağrib'e geçmesi ve Sicilya Kralı II. Frederik'le yazışmasından sonra kaleme almış olmasından da anlaşılabilir.

Büddü'î-ârif'in muhtevasını tam bir tasnife tâbi tutmak zor olmakla birlikte eserin genelinde mantık, akıl ve nefis konularıyla bunların etrafındaki felsefî, kelâmî ve tasavvufî meseleler üzerinde durulmuştur. İbn Seb'in, eserin hemen her yerinde ele aldığı konular hakkında filozoflar, Eş'arî kelâmcılar ve mutasavvıflar ile zaman zaman fakihlerin görüşlerini geniş olarak aktarmakta, bunlardan kelâmcıların ve fakihlerin görüşle-